

Unidades fraseolóxicas na sección de agradecementos dos escritos académicos

Begoña Sanromán Vilas¹

Helsingin Yliopisto/Universidade de Helsinki

Neste estudo ofrécese unha caracterización da sección de agradecementos dos escritos académicos a partir dun corpus de medio centenar de teses de doutoramento, prestándolle especial atención ás unidades fraseolóxicas que expresan o sentido de "agradecemento". O marco teórico e metodolóxico que seguimos é, fundamentalmente, o da lexicoloxía explicativa combinatoria. Trala presentación do inventario das unidades fraseolóxicas máis frecuentes, desde refráns e citas ata colocacións pasando por locucións e fórmulas discursivas, inclúese un estudo pormenorizado da combinatoria léxica do nome *agradecemento* a partir dos datos proporcionados pola tese. A continuación, tomando como modelo o *Diccionario de colocacións do español (DiCE)* e ampliando os datos con exemplos extraídos do *Corpus de referencia español actual (CREA)*, do *Corpus do español (CdE)* e de Internet, créase unha entrada lexicográfica para *agradecemento*.

Palabras clave: unidades fraseolóxicas, colocacións, agradecementos, discurso académico.

The study presents a characterization of Acknowledgements accompanying 50 Ph.D. dissertations focusing on the phraseological units used to express the meaning 'gratitude'. This paper is carried out mainly within the theoretical and methodological framework of the Explanatory Combinatorial Lexicology. An inventory of the most frequent phraseological units used in the dissertations is offered: proverbs, idioms, collocations, among others. The different types of lexical relations of the Spanish noun agradecimiento found in the corpus are described in detail. This data with the addition of new one from the Corpus de referencia del español actual (CREA), the Corpus del español (CdE), and Internet is utilized to create a lexicographical entry of agradecemento following the lines of the Diccionario de colocaciones del español (DiCE).

Keywords: phraseological units, collocations, acknowledgements, academic discourse.

Data de recepción 30/03/2010 Data de aceptación 07/05/2010

¹ Tradución de Minia Ferro Fernández.

1. Introducción

Encabezar un texto coa expresión pública de recoñecemento e gratitude é un costume que pode remontarse á época na que era necesario o beneplácito dunha autoridade como requisito previo á súa publicación. Dentro do discurso académico, a creación dunha sección dedicada exclusivamente ós agradecementos data de 1949 e difúndese en torno a 1960 (Bazerman 1988). Na actualidade, esta práctica, se ben é opcional, xeneralizouse ata o punto de que algúns autores, observando a repetición dunha serie de elementos formais e a recorrencia de certos motivos temáticos, outorgáronlle a categoría de xénero discursivo (Giannoni 2002; Hyland 2003, 2004; Hyland, Tse 2004).

Nas páxinas que seguen ocuparémonos, en primeiro lugar, da sección de agradecementos de teses escritas en español por falantes nativos. O interese por esta sección radica no forte contraste que establece coa propia tese. Na tese o autor transmítelle ó lector os seus coñecementos especializados sobre un tema, marcando unha sutil distancia entre a súa persoa e o obxecto de estudo. O uso que neste caso fai da lingua é simplemente descritivo. Nos agradecementos, en cambio, non se describe un estado de cousas do mundo, senón que se realiza un acto por medio da palabra. Por este medio, o autor asume o papel de beneficiario doutro acto anterior que redundou no seu beneficio coa intervención de compensar simbolicamente o seu benfeitor (Haverkate 1994:93-97; Kerbrat-Orecchioni 2001:122). Na realización deste acto de fala, o autor non se distancia do obxecto senón que se presenta a si mesmo de maneira directa, onde a primeira persoa de singular é a forma máis empregada. Na nosa opinión, dúas son as principais características que crean a distancia entre esta sección e o texto científico propiamente dito: a modalidade discursiva ou a maneira na que o axente-autor do agradecemento fai referencia a si mesmo e o emprego de innumerables expresións con maior ou menor grao de fixación, desde refráns e citas ata colocacións, pasando por locucións e diferentes fórmulas discursivas ou rituais.

O noso obxectivo neste traballo é ofrecerlle a quen ten que redacta-los agradecementos da súa tese unha descrición xeral das principais características destes escritos de maneira que coñeza e poida segui-las convencións do “xénero” e ó mesmo tempo teña a capacidade para selecciona-las variantes que mellor se axeiten ás súas intencións comunicativas: na estrutura, na modalidade discursiva e, especialmente, no léxico. Con este obxectivo, o corpus da nosa investigación está constituído por medio centenar de teses de doutoramento defendidas en diferentes universidades españolas e publicadas en Internet. As teses seleccionadas cobren un amplo abano de áreas de coñecemento que vai desde Enxeñería, Matemáticas e Ciencias da Saúde ata materias como Historia, Socioloxía ou Lingua Española, e foron defendidas nos anos que levamos do século XXI.

Trala presentación da estrutura da sección e as principais modalidades discursivas empregadas á hora de facer explícita a mención ó autor dos agradecementos, centrarémonos finalmente nas unidades fraseolóxicas. Describiremos en primeiro lugar

os enunciados fraseolóxicos e as locucións empregadas na sección de agradecementos da tese, chamando a atención sobre a súa variación dependendo do rexistro. A continuación, analizaremos en detalle a combinatoria léxica do nome *agradecemento* nesta mesma sección, comparándoa posteriormente coa entrada lexicográfica desta unidade léxica (UL), que elaboraremos seguindo o modelo do *Diccionario de colocaciones del español (DiCE)* (Alonso Ramos 2003/2005). A entrada lexicográfica de agradecemento do *DiCE* contén, ademais dos exemplos extraídos das teses de doutoramento, outros tomados de diferentes fontes: o *Corpus de referencia del español actual (CREA)*, o *Corpus del español (CdE)* e Internet.

Se é certo que se podería pensar que os agradecementos, liberados do rigor expositivo e argumentativo da linguaxe da ciencia, farían gala dunha maior creatividade lingüística, neste traballo, defendémo-la hipótese contraria: a función relacional destes textos, case carentes de contido proposicional, convérteos en escritos altamente estereotipados cunha mínima marxe de liberdade. Para proba-la nosa hipótese comparámo-la cantidade de colocacións e derivados semánticos –combinatoria léxica de agradecemento– que se explota na sección de agradecementos das teses coas posibilidades que ofrece a lingua, representadas por medio da entrada lexicográfica de agradecemento no *DiCE*, dicionario orientado á codificación da mensaxe e no que se aspira a ofrecer todo o potencial combinatorio das UULL para producir textos variados desde o punto de vista estilístico.

Neste sentido, entre os obxectivos do estudo figura o de presentar un esbozo da entrada lexicográfica do nome *agradecemento* para o *DiCE*. Neste dicionario toda entrada aparece dividida en tres zonas: a semántica, a sintáctica e unha especial dedicada á combinatoria léxica. Nesta última, consignarémolas diferentes colocacións e derivados semánticos de *agradecemento*. Entre eles, colocativos nominais como *palabras de ~*, verbais do tipo *expresar ~*, adxectivais como *profundo ~* e tamén derivados semánticos como *agradecer* –verbalización do nome–, *agradecido* –adxectivo para nomealo que sente gratitude–, *débeda* –sinónimo– etc. Para a clasificación da combinatoria léxica usámo-la ferramenta lexicográfica das funcións léxicas (FFLL) (Wanner 1996), traducidas por medio de glosas (Alonso Ramos 2006).

O estudo inscríbese fundamentalmente no marco teórico e metodolóxico da Lexicoloxía explicativa e combinatoria (LEC) (Mel'čuk et alii 1995), posto en práctica en dicionarios como o *Dictionnaire explicatif et combinatoire du français contemporain (DEC)* (Mel'čuk et alii 1984-1999), o *Lexique actif du français (LAF)* (Mel'čuk e Polguère 2007), o *Dictionnaire fondamental de l'informatique et de l'Internet (DiCInfo)* (L'Homme 2008) e o *DiCE*.

2. Estrutura da sección de agradecementos

De acordo con Haverkate (1994:93), a finalidade de todo acto de agradecemento é “restablece-lo equilibrio da relación custo-beneficio entre falante e oínte”, dado que o falante se beneficiou dun acto previo do oínte. Deste xeito, as expresións de agradecemento veñen compensar de maneira simbólica o custo invertido polo oínte en

beneficio do falante. No caso das teses de doutoramento, Hyland (2004) matiza que o propósito dos agradecementos é recoñecer tanto ás persoas individuais como ás institucións que dalgún xeito contribuíron á realización da tese.

En varios dos seus artigos, o mesmo autor insiste na importancia dos agradecementos outorgándolle-la categoría de xénero discursivo (Hyland 2004:305):

While physically set apart from the main text, acknowledgements metadiscursively point to the processes of its creation. They look inwards to the text and its author and outwards to the factors which help construct them both, and it is this which distinguishes acknowledgements as a genre.

pero non sempre recoñecida (Hyland 2003:243):

Acknowledgements seem to fall through the cracks here and represent something of a “Cinderella” genre. Like the heroine in the children’s fairy tale, acknowledgements are taken-for-granted part of the background, a practice of unrecognized and disregarded value deserving of greater attention.

Neste estudo non nos manifestaremos verbo da conveniencia ou non de considera-la sección de agradecementos como un xénero discursivo. Non obstante, a partir do noso corpus, examinaremos en que medida a estrutura proposta por Hyland (2004) –extraída a partir da análise de teses de doutoramento e de mestría escritas en inglés por falantes nativos de mandarín e cantonés– é válida tamén para as teses escritas en español por falantes nativos².

Antes de abordármola estrutura interna dos agradecementos, comentaremos brevemente o lugar físico que ocupan no noso corpus. En xeral, existe unha clara tendencia a situalos nun espazo propio, independente doutros contidos. Así, non sendo en tres destas teses (o 6%), nas que os agradecementos forman parte da introdución, en tódalas outras, constitúen unha sección á parte. Delas, o 74% vai encabezado co título “Agradecimientos” (unha delas lévao en singular), un 17% non leva título e o 9% restante está introducido por enunciados do tipo “Deseo expresar mi agradecimiento” ou “Mis agradecimientos más sinceros a” seguidos de dous puntos ortográficos e unha lista de individuos e institucións, especificando o motivo do agradecemento. A extensión desta sección no noso corpus é moi irregular: pode variar desde un mínimo de tres liñas ata un máximo de tres páxinas.

Seguindo a proposta de Hyland (2004:308), distinguimos tres secuencias dentro da estrutura dos agradecementos³: unha de apertura, na que o investigador reflexiona sobre

² É interesante a observación de Haverkate (1994:94) cando afirma que os actos de agradecemento presentan trazos específicos culturais, amosando exemplos concretos de situacións comunicativas nas que os españois e holandeses reaccionan de diferente xeito ante o acto de agradecemento. Véxase, neste senso, Pablos Ortega (2006).

³ En lugar de *movimientos* (*moves*), termo usado por Hyland (2003, 2004), en español preferimos usar *secuencias*, tomado de Gallardo-Paúls (1993), aínda que a autora se refire ás microestruturas discursivas que se suceden durante unha interacción.

a súa experiencia; unha secuencia principal, constituída polos agradecementos propiamente ditos, e outra de peche, na que o autor, ocasionalmente, declárase responsable do contido da súa tese e/ou lle dedica a mesma a algunha persoa. Como se pode observar a partir do Cadro 1, as secuencias de apertura e peche, coma na análise de Hyland (2004), son opcionais. En concreto, temos que precisar que no noso corpus a dedicatoria, cando aparece, non sempre aparece inserida nos agradecementos, senón que pode incluírse a modo de sección independente, antes ou despois deles. A única secuencia obrigatoria é a que contén os agradecementos explícitos e, dentro dela, comprobamos que en tódolos casos se expresa a gratitude pola axuda académica, especialmente a prestada polo director da tese. A axuda moral, proporcionada en particular pola familia e amigos, aparece en case tódalas mostras do corpus e, na maioría delas (o 66%), tamén se recoñecen outro tipo de axudas como as bolsas de institucións públicas ou privadas, o fácil acceso ós datos, a hospitalidade en universidades estranxeiras etc.

		Nº teses	%
1. Apertura: REFLEXIÓN	Sobre a experiencia investigadora etc.	9	18
2. Secuencia principal: AGRADECIMENTOS	2.1. Presentación dos participantes	24	48
	2.2. Axuda académica	50	100
	2.3. Axuda por financiamento, datos etc.	33	66
	2.4. Axuda moral	44	88
3. Peche: ANUNCIO	3.1. Declaración pública de responsabilidade	3	6
	3.2. Dedicatoria	6	12

CADRO 1. Número e porcentaxe de teses do noso corpus que inclúen cada unha das diferentes partes da sección de agradecementos.

No que se refire á ordenación dos agradecementos polo tipo de axuda prestada, comprobamos que en máis do 90% dos casos séguese o modelo presentado no Cadro 1. En concreto, á hora de nomea-las persoas merecentes de gratitude pola axuda académica séguese unha orde xerárquica de maior a menor importancia, comezando polo director (ou directores) da tese doutoral, seguindo con outros profesores e rematando cos compañeiros. Este patrón, seguido no 84% dos nosos exemplos, alterna cun modelo xerarquicamente inverso, de menor a maior importancia, que só rexistramos nun 4% dos casos. Sen dúbida, o autor, a quen supoñemos escribindo os agradecementos por primeira vez, ten unha experiencia previa como lector de cousas semellantes: de aí debe procede-la adopción maioritaria da xerarquía máis convencional. A continuación, ofrecémo-lo exemplo dun comentario metadiscursivo dun dos autores, consciente do carácter estereotipado da estrutura:

- (1) *Todos esperan a ver cómo el autor distribuye los agradecimientos, qué le debe a cada uno [...] así que en este caso seguiré el orden estándar*⁴.

Nas seguintes mostras, os autores, presupoñendo que o lector tamén está familiarizado coa orde seguida, tratan de mitiga-la forza deste contido implícito:

- (2) *Por último, pero no en último lugar...*

- (3) *Por último, y no menos importante...*

Cómpre mencionar que os nosos resultados en español con falantes nativos son moi semellantes ós obtidos por Hyland (2004) ou Nahra Al-Ali (2006) con falantes non nativos de inglés. Tendo en conta que as teses das tres investigacións pertencen a estudantes que falan linguas nativas e culturas que distan tanto entre si –mandarín e cantonés, no caso de Hyland; árabe, no de Nahra Al-Ali e español, no presente estudo– non deixa de resultar curiosa a coincidencia da estrutura dos agradecementos.

3. A subxectividade dos agradecementos fronte á obxectividade do texto científico: a referencia ó axente-autor do agradecemento

Se, en xeral, o discurso académico se caracteriza por un máximo de obxectividade, cousa que se percibe na eliminación de todos aqueles trazos que teñen como finalidade contextualiza-lo escrito (Montolío, Santiago 2000), comprobamos que, pola contra, a sección de agradecementos abunda en marcas de contextualización. Unha destas marcas, que establece un forte contraste co texto científico, é a maneira de se referir ó autor ou emisor do texto⁵. Así fronte a unha maioría de emprego da primeira persoa de plural nos textos científicos, tódolos agradecementos aparecen escritos na primeira persoa de singular:

- (4) a. *Ante todo debo expresar mi gratitud a...*
b. *Para intentar asegurarme de no quedar mal con nadie, si me olvido de mencionar...*
c. *Quiero dejar pública constancia de mi admiración, mi reconocimiento y mi lealtad incondicional...*⁶

Neste sentido, é interesante observa-la transición da primeira persoa do plural, empregada no texto propiamente científico, á primeira persoa de singular dos agradecementos nunha tese na que estes forman parte da introdución xeral.

⁴ Os exemplos están tomados das teses que forman o corpus do estudo. Cando se usan exemplos doutras fontes indícase expresamente.

⁵ En realidade contamos con algunha excepción. Por exemplo, unha das seccións de agradecementos, de tres liñas de extensión, aparece encabezada en terceira persoa gramatical, pero sinalando inequivocamente o emisor: “*O autor quiere expresa-lo seu agradecemento*”.

⁶ Ademais dos déicticos de persoa atopamos algún caso de déixe de lugar, por exemplo “desde estas liñas [...] quiero rendir tributo...”, “vayan desde aquí, de antemano, mis agradecimientos...” e tamén déixe de tempo “quiero manifestar en este momento mi agradecimiento...” (o subliñado é noso).

- (5) [Ó comezo dun parágrafo] *Nos queda, por último, una larga lista de agradecimientos. En primer lugar [...] [No parágrafo seguinte] En segundo lugar, pero no menos importante, agradezco a mi familia...*

A modo de ilustración, amosamos en (6) o caso da combinación da primeira persoa de singular (6a) coa terceira persoa (6b) na mesma tese:

- (6) a. *Quiero rendir tributo sincero de admiración y agradecimiento...*
b. *Tampoco olvida, quien esto escribe, la formidable deuda de gratitud contraída con los que fueron sus guías y maestros...*

Ademais das referencias ó *eu*, propias dos textos de agradecemento xa que teñen por obxecto expresar e transmitir-lo sentimento persoal de gratitude, tamén encontramos casos de sinalización explícita do *ti* ou *vós* como destinatario(s) dos agradecementos⁷. Así, non é estraño atopar casos nos que o autor expresa o seu agradecemento a un profesor referíndose a el en terceira persoa (7a) e máis adiante, dá as grazas ós seus compañeiros (7b), dirixíndose a eles como destinatarios directos do seu enunciado en segunda persoa de plural:

- (7) a. *Gracias al Dr. X por su ayuda...*
b. *Gracias a A Y, Z y W por vuestra ayuda...*

Tamén localizamos unha mostra esporádica de *nosotros* que inclúe o lector, destinatario ou non dos agradecementos:

- (8) [...] *estamos tan acostumbrados a leer dedicatorias y agradecimientos [...] que supongo que mis palabras...*

Finalmente, mencionaremos algúns casos, non moi frecuentes, nos que o grao de informalidade se achega ó da conversa coloquial prototípica (Briz 1996:32-33). Neles, os autores usaron hipocorísticos para nomear non só os seus amigos, senón mesmo o director da tese –en dúas teses diferentes, *Tinín* e *Chus* empréganse para se referir ó Dr. Florentino e á Dra. María Jesús respectivamente.

O contraste entre a maneira de facer referencia ó autor nos agradecementos e no texto científico xa o observaron tamén Hyland e Tse (2004:270-273), aínda que os resultados deles difiren dos nosos maiormente no uso da primeira persoa, limitada no corpus deles ó 66%, e no emprego de formas pasivas, inexistentes no noso. Nada se di, en cambio, sobre a deixé de segunda persoa.

⁷ Atopamos un uso da segunda persoa de singular sinalando deicticamente ó autor da tese “*Todo ello te permite afrontar cada día de trabajo como si fuera el primero*”.

4. Enunciados fraseolóxicos e locucións na expresión de agradecementos

Neste apartado presentaremos unha panorámica dos principais enunciados fraseolóxicos –refrás, citas e fórmulas rutineiras– e das locucións idiomáticas que aparecen na sección de agradecementos das teses, seguindo fundamentalmente a clasificación de Corpas (1996). O número de expresións idiomáticas que atopamos nos textos en relación co contido proposicional que se transmite é moi elevado. Sen caer nos esaxeracións, podiamos afirmar que practicamente todo o que non son nomes propios ou detalles ocasionais sobre o contido das teses presenta algún grao de fixación. Aínda que, por unha parte, non resulta estraño o emprego abundante deste tipo de expresións, por se-lo agradecemento un acto altamente convencionalizado⁸, sorpréndeno-la variación diafásica, dado que a situación comunicativa non se altera no esencial dunha tese a outra. Contrariamente ó esperado, o grao de formalidade desta sección é moi variable e por iso algunhas das unidades fraseolóxicas que rexistramos difiren entre si non só polo grao de fixación senón tamén pola súa adaptación ó rexistro no que se empregan. Así, encontramos refrás como os de (9) e, dependendo do autor, locucións oracionais (García Page 2008:152-165) ou fórmulas rutineiras (Corpas 1996:205) como as de (10), propias dun rexistro máis coloquial:

- (9) a. *pues como DiCE el refrán: “de bien nacido es ser agradecido”*⁹
b. *DiCE n que más vale lo malo conocido que lo bueno por conocer*¹⁰.

- (10) a. *qué deciros que no sepáis*¹¹
b. *Por estar siempre a mi lado pase lo que pase*¹²

e a carón deles encontramos tamén citas características do rexistro formal coma a reproducida en (11):

- (11) *haciendo bueno aquel “desprecia cuanto ignora” del que lamentábase amargamente el poeta*¹³

⁸ A propósito da relación entre convencionalización e o uso de expresións realizativas, véxase González Ruíz 2006.

⁹ As comiñas son do autor da tese. “Bien nacido”, segundo o *Diccionario de uso del español* (de aquí en diante, *DUE*), debe interpretarse como “de proceder noble”.

¹⁰ A letra redonda neste e nos exemplos que seguen é nosa. Segundo o *DUE*, con este refrán exprésase “que es preferible conservar lo que ya se conoce, aunque no satisfaga plenamente, que arriesgarse a perderlo por conseguir algo desconocido”.

¹¹ Unha variante desta locución, “qué te voy a decir”, aparece no *Diccionario fraseológico documentado del español actual* (de aquí en diante, *DFDEA*) onde se clasifica como fórmula oracional e se especifica que “se usa para comentar que el interlocutor conoce de sobra lo que se va a decir”.

¹² De acordo co *DFDEA*, esta locución, tamén catalogada como fórmula oracional, “se usa para ratificar enfáticamente una decisión, una afirmación, una orden o una propuesta”.

¹³ As comiñas son do autor da tese. O poeta refírese no texto a Antonio Machado e ó poema “A orillas del Duero”, incluído en *Campes de Castilla* (Machado 1984:45).

pasando por outro tipo de locucións máis neutras polo seu grao de formalidade. Véxanse, por exemplo, as de (12):

- (12) a. [...] *muchas personas han contribuido a que esta historia llegase a buen puerto / [...] por toda la energía y tiempo dedicados a que ésta haya llegado a buen puerto / [...] es evidente que ésta no podría llegar a buen puerto sin el consejo y tutela de unos guías*¹⁴
b. *por [...] aguantarme y no dejarme tirar la toalla en los momentos difíciles*¹⁵
c. *cómo no*¹⁶

Os refráns presentados en (9) e a cita en (11) constitúen un tipo de enunciado fraseolóxico que funciona como unha unidade autónoma (Zuluaga 1980:192). A diferenza entre ámbolos dous radica en que coñecemos-la orixe da cita, pero descoñecemos-la do refrán (Corpas 1996:143, 147); os dous, refráns e citas, forman parte do acervo cultural do español e, como sinalan Piera e Valera (1999:4413), non presentan características gramaticais distintivas¹⁷.

A presenza do elemento coloquial se cadra pode explicarse pola intención de marca-lo contraste co texto científico. A diferenza deste, o agradecemento é un acto de fala contextualizado e, por selo, pode facer referencia a persoas concretas e con iso dar entrada a formas coloquiais que coinciden con expresión máis formais.

Consonte a clasificación de Corpas (1996:170), as fórmulas rutineiras constitúen outro tipo de enunciado fraseolóxico que se diferencia dos refráns e das citas en que carece de autonomía textual. Segundo Coulmas (1979:240), estas fórmulas danse en situacións sociais específicas e pódense predicir durante o transcurso dun acto comunicativo. Dentro desta categoría, recolleemos exemplos das dúas clases sinaladas por Corpas (1996): as fórmulas discursivas e as psico-sociais. Como organizadoras do discurso, as fórmulas discursivas poden ter unha función de apertura, de peche e de transición. Entre as de apertura figuran as seguintes:

- (13) a. *Esta tesis ha sido posible gracias a...*
b. *Esta tesis no habría sido posible sin...*
c. *Decir que este libro no existiría si no fuera gracias a ellos no es algo justo ni verdadero ni para ellos ni para mí. Creo que este libro lo hubiera realizado antes o después [...] Pero, también es cierto que sin ellos, seguramente, habría sido un libro peor*

¹⁴ “Llegar a buen puerto” é unha locución verbal frecuente que significa “llegar a la meta propuesta, tras superar una situación difícil o peligrosa” (DFDEA).

¹⁵ “Tirar la toalla” é, segundo DFDEA, unha locución verbal de uso xeral que significa “abandonar [alguien] una empresa dificultosa, dándose por vencido”.

¹⁶ Consonte o DFDEA, “cómo no” é unha locución adverbial que significa “naturalmente” e, segundo o DEA, úsase para expresar “que algo no puede ser dicho de otro modo”.

¹⁷ Falaremos das locucións idiomáticas no final deste apartado, por seren unidades fraseolóxicas diferentes dos enunciados fraseolóxicos –refráns, citas e fórmulas rutineiras.

En (13) presentamos un tópico recorrente: o da factibilidade da tese grazas á colaboración ou axuda doutras persoas. A expresión pode aparecer en forma afirmativa (13a) ou por medio dunha lítote, é dicir, negando o contrario do que se quere afirmar (13b). A pesar de que non sempre é unha fórmula de apertura, esta expresión aparece nun 40% das teses. Rexistramos ademais unha variante estilística, (13c), na que o autor, facendo uso da popularidade da expresión, sen dúbida coñecida para o lector, repite esta fórmula limitando o seu alcance ós límites da verosimilitude, é dicir, restablecendo o seu significado orixinal, tras elimina-la esaxeración. Outros exemplos de fórmulas de apertura son os presentados en (14), (15), (16) e (17):

(14) a. *Esta tesis es el resultado de...*

b. *Esta tesis es el fruto¹⁸ de...*

(15) a. *Quiero comenzar...*

b. *Quiero encabezar...*

(16) *Aprovecho estas líneas...*

(17) a. *En primer lugar...*

b. *Ante todo...*

No caso de (17), estamos ante un tipo de conectores discursivos específicos para a función demarcadora de inicio. Atopamos tamén abundantes mostras de conectores demarcativos de continuación como *en segundo/tercer lugar, además, así mismo/asimismo, de igual modo, de la misma manera* etc., ou demarcativos de peche como *finalmente* e *por último*.

A continuación ofrecemos máis mostras de fórmulas de transición ou continuación - en forma negativa, os exemplos en (18) e en afirmativa, os de (19)- e de peche - exemplos (20) e (21)

(18) a. *No pueden faltar en estos agradecimientos...*

b. *No puedo dejar de dar las gracias...*

c. *Tampoco olvido...*

d. *Mis deudas no acaban aquí*

e. *No menos importantes han sido a lo largo de estos años*

(19) a. *y cómo no,*

b. *Mención aparte merecen*

(20) a. *Finalmente, pero no en último lugar...*

b. *Por último y no por ello menos importante...*

c. *No quiero acabar este apartado de agradecimientos sin dedicar unos momentos...*

¹⁸ Ademais de *fruto*, a experiencia investigadora pode aparecer conceptualizada como *aventura personal, historia, largo camino recorrido, trayecto lleno de imprevistos...* O labor realizado polo director da tese descríbese tamén con metáforas como *guía, padre* etc.

- (21) a. *Con la alegría de llegar a la recta final...*
b. *Solo me queda como cierre de estos agradecimientos...*

Dentro da categoría de fórmulas psico-sociais, Corpas (1996) inclúe un grupo de fórmulas expresivas que engloban os chamados actos de fala de agradecemento¹⁹ entre os que cita expresións como *Muchas gracias*, *Es usted muy amable*, *Muy agradecido* ou *Dios se lo pague*. Como as expresións do noso corpus non forman parte dunha interacción conversacional propiamente dita, é máis difícil establecer os límites entre os actos de fala e as expresións descritivas: un verbo como *agradecer*, en primeira persoa, é unha expresión realizativa na medida en que, ó pronunciala, estase executando a acción de dá-las grazas e ó mesmo tempo é unha expresión descritiva do acto que se está realizando. En calquera caso, a unidade non descritiva por excelencia empregada nesta sección é *gracias a Y por Z*, que pode aparecer intensificada con outras UULL como *muchas*, *muchísimas* ou *mil* e acompañada ou non do seu réxime: onde Y é o individuo ou institución ó que se agradece, e Z, o beneficio que se agradece. Rexistramos 63 exemplos desta UL en 15 documentos.

A diferenza dos enunciados fraseolóxicos, as locucións non son secuencias autónomas senón que a expresión pluriverbal completa equivale gramaticalmente a un elemento que cumpre unha función determinada dentro da oración (Corpas (1996:88). Xa Casares (1969:170) definiu a locución como “la combinación estable de dos o más términos, que funciona como elemento oracional y cuyo sentido unitario consabido no se justifica, sin más, como una suma del significado normal de los componentes”. Do mesmo xeito, no *DFDEA* (Seco et alii 2004:xii), as locucións descríbense como agrupacións máis ou menos fixas de palabras que teñen unha función gramatical e un valor estable propio, aínda que –engaden os autores– “este valor no es la suma de los valores de sus componentes”. A natureza non composicional do significado é tamén o criterio destacado na LEC (Mel’čuk 1995:181; Mel’čuk et alii 1995) onde as locucións –chamadas aquí *frasesmas completos*– considéranse unidades fraseolóxicas nas que o significante resulta da suma dos significantes dos seus constituíntes pero non así o seu significado, razón pola que se defende a súa inclusión nos dicionarios cunha entrada lexicográfica independente. Unha formulación diferente é o que defende García-Page (2008:152), para quen unha locución pode presentar “una estructura formal lexicalizada de oración”, de aí que as expresións anteriormente presentadas *qué deciros que no sepáis* (10a) e *pase lo que pase* (10b) sexan consideradas locucións do tipo oracional no seu modelo e fórmulas rutineiras no de Corpas (1996). Outros exemplos de locucións extraídas da tese son *llegar a buen puerto* (12a) y *tirar la toalla* (12b) – locucións verbais– e a locución adverbial *cómo no* (12c). A expresión *dar las gracias* – expresar agradecemento dicindo “grazas”–, ou outra expresión, da que rexistramos 16

¹⁹ Haverkate (1994) clasifica as expresións realizativas de agradecemento como “actos de habla corteses expresivos” e outros autores, como Almeida Monteiro et alii (2008), inclúenas nun grupo de actos rituais da interacción conversacional, nos que tamén están os saúdos e mailas desculpas.

ocorrencias en 10 documentos, considérase tamén unha locución verbal²⁰ nos dicionarios consultados –*DEA*, *DFDEA*, *DRAE*, *DSLE*, *DUE*– pero non no *DELE*.

5. Combinatoria léxica de agradecemento: as colocacións e os derivados semánticos

Ademais dos enunciados fraseolóxicos descritos no apartado anterior, o noso corpus contén outro tipo de unidades fraseolóxicas, as colocacións. Seguindo a LEC, entendemos que unha colocación AB é a combinación de dous lexemas de tal maneira que o seu significante é a suma dos significantes A+B e o seu significado inclúe o do lexema A e un significado engadido ‘C’, que pode corresponder ou non ó significado ‘B’. Para que a expresión AB poida chamarse colocación, será necesario ademais que o lexema A sexa seleccionado de xeito regular e non restrinxido polo falante e que, en cambio, a selección de B se faga de maneira irregular e/ou restrinxida, isto é, en función de A e do sentido que se queira expresar (Alonso Ramos 1994-1995:25; Mel’čuk 1995:182; Mel’čuk, Žolkovskij 1970:15). Consonte a doutrina de Hausmann (1979:191), AB formará unha colocación, onde A é a base e B, o colocativo. Así, na colocación adxectival *profundo agradecimiento*, o colocativo *profundo* é seleccionado pola base nominal *agradecimiento* para expresa-lo sentido “intenso”. A expresión *mostrar agradecimiento*, á súa vez, é unha colocación verbal na que o falante escolle a base, *agradecimiento*, libremente e en función do seu significado. O colocativo *mostrar*, en cambio, funciona como un verbo de apoio e perde o seu significado básico como verbo pleno (“poner una cosa de manera que sea vista”, segundo o *DUE*) ó ser seleccionado por *agradecimiento* para verbaliza-lo sentido deste nome. Neste exemplo particular, *mostrar agradecimiento* equivale a *agradecer*.

Dentro da LEC distínguese entre as relacións léxicas restritivas a nivel sintagmático, é dicir, as colocacións e as relacións léxicas paradigmáticas ou *derivados semánticos*. Nun sentido amplo, por derivación semántica enténdese a relación entre dúas UULL, L₁ e L₂, na que L₁, L₂ manteñen unha relación semántica recorrente na lingua, que se manifesta xeralmente de maneira morfolóxica (Polguère, Mel’čuk 2006:68-69; Mel’čuk, Polguère 2007:18-19). No exemplo anterior, *mostrar agradecimiento*, *mostrar* e *agradecimiento* están en relación sintagmática. Ó mesmo tempo, a colocación *mostrar agradecimiento* está en relación paradigmática co verbo *agradecer*.

Nas teses de doutoramento que analizamos, hai exemplos de ámbolos dous tipos de combinatoria léxica, utilizados en relación de sinonimia ampla. Cómpre observar que a impresión que queda trala primeira lectura do corpus é a dunha grande abundancia de colocacións e derivados semánticos de *agradecimiento*, así e todo, trala análise máis

²⁰ Neste sentido, queda anulada a posibilidade de considerar “dar las gracias” como unha colocación formada polo verbo de apoio *dar* e a base nominal *gracias* posto que esta base aquí ten un valor descritivo que a diferenza de “gracias”, UL non descritiva, en plural, descrita anteriormente como fórmula psico-social de carácter expresivo (Corpas 1996:198). Esta é, con todo, a descrición que ofrece o *DELE* e a que adopta Wotjak (2008:200).

detallada observamos que son moi poucos os exemplos de colocacións diferentes e que estes se repiten constantemente.

A continuación, describirémo-la combinatoria léxica do nome *agradecimiento*. En total rexistramos 48 ocorrencias en 29 documentos. Este nome aparece combinado con outros substantivos, con adxectivos e con verbos. Entre os substantivos rexistramos *intento* [*de ~*] (22) e *palabras* [*de ~*] (23):

(22) *En cualquier caso ahí queda mi intento de agradecimiento de esta etapa de mi vida*

(23) *Vayan entonces dirigidas a ellos estas breves palabras de agradecimiento...*

Os adxectivos en coocorrencia con *agradecimiento* son *profundo*, empregado en grao positivo e superlativo, e só en posición anterior ó nome (24), e *especial*, en ámbalas dúas posicións (25). *Profundo* e *especial* en combinación co nome toman o sentido “intenso”.

(24) *De igual modo, me gustaría mostrar mi más profundo agradecimiento a mi familia...*

(25) a. *Especial agradecimiento merece mi directora de tesis...*

b. *En tercer lugar, un agradecimiento especial a F. M., quien me introdujo en el programa...*

Outros adxectivos que se combinan co *agradecimiento* son *sincero* –como ten que se-lo acto– (26) e *primer* y *principal* (27). Estes últimos fan referencia á xerarquía establecida na orde dos agradecementos, que rivaliza coas expresións anteriores de intensificación.

(26) *[...] son muchas las personas que merecen mi más sincero agradecimiento.*

(27) *El primer y principal agradecimiento va dirigido a mi director de tesis...*

Se observámo-los verbos, diferenciamos dous grupos principais: aqueles nos que *agradecimiento* funciona como suxeito –*el agradecimiento va dirigido a Y* y *el agradecimiento va para Y*– e aqueles nos que *agradecimiento* funciona como primeiro obxecto verbal. Neste último grupo distinguimos verbos colocativos cos seguintes sentidos:

sentido baleiro:	dar ²¹ [Det _{pos} ~], deber [~]; manifestar, mostrar, expresar, hacer constar, hacer expreso [Det _{pos} ~], dejar constancia [de Det _{pos} ~]; ej.: <i>quiero dar mis agradecimientos...; la gente a la que debo agradecimientos; me gustaría expresar mi más sincero agradecimiento a...</i>
‘X manifesta ~ en extremo a Y’	deshacerse [en ~s hacia N]; ej.: <i>No puedo sino deshacerme en agradecimientos hacia los...</i>
‘algo se transforma en ~s’	resultar [en ~s]; ej.: <i>la felicidad por la obra terminada y el alivio por [...] resulta en agradecimientos</i>
‘Y debe ser obxecto de ~’	merecer [~]; ej.: <i>Especial agradecimiento merece mi directora de tesis</i>
X estende o ~ a Y’	hacer extensivo [Det _{pos} ~ a N]; ej.: <i>Hago extensivo mi agradecimiento a todos los profesores</i>

As UULL en relación paradigmática con agradecemento que vimos de rexistrar no corpus, pódense clasificar nos seguintes grupos:

— substantivos que funcionan como sinónimos de *agradecimiento*: entre eles destaca *gratitud* (14 ocorrencias en 10 documentos) acompañada de colocativos como *sincera, cordial; expresar, extender*; outros: *reconocimiento, deuda, mención, consideración, palabras, débitos*;

— a verbalización do sentido de *agradecimiento, agradecer* (61 ocorrencias en 30 documentos) –en coocorrencia frecuente cos adverbios *profundamente, especialmente*– e sinónimos: *mencionar, no olvidar, recordar, deber, devolver, reconocer, citar*;

— nomes e/ou adxectivos para nomea-lo que fai o *agradecimiento*: *beneficiario, deudor, agradecido*;

— nomes e/ou adxectivos para nomea-lo que recibe o *agradecimiento*: *responsable, culpable*;

— nome para o obxecto do agradecemento: *motivo*; menciónanse obxectos concretos: *ayuda –prestada–, apoyo –brindado–, confianza –depositada–, hospitalidad –recibida– etc.*

— locución prepositiva típica para introducir unha causa positiva: *gracias a*.

²¹ A expresión *dar agradecimientos* presenta un grao de aceptabilidade límite para algúns falantes nativos. É posible que se trate dunha creación analóxica a partir de *dar las gracias*. Agradécemo-la observación ós profesores Antonio Pamies e Rosa Piñel López.

A esta información haille que engadir que na maioría das teses (o 86%), as diferentes expresións verbais de agradecemento, sexa coa UL *agradecimiento*, *agradecer* ou cos seus respectivos sinónimos, van encabezadas por verbos modais ou expresións equivalentes de obrigación –*deber*, *haber de*, *tener que*, *obligado es*– en (28), de desexo –*desear*, *querer*, *gustar*– en (29) e de capacidade –*no poder*, *no saber cómo*– en (30):

- (28) a. *La primera persona a la que debo agradecer, y mucho, es...*
b. [...] *he de agradecer sinceramente su ayuda y sus consejos...*
c. *Es tanto lo que tengo que agradecer y a tanta gente que no sé si seré capaz de plasmarlo en estas líneas.*
d. *Obligado es hacer mención extraordinaria para mi esposa e hijas...*
- (29) a. *Deseo también expresar mi gratitud a mis compañeros del Departamento...*
b. *Y por último, quiero expresar mi más profundo agradecimiento a las personas que más me han ayudado a superar las penas...*
c. *Me gustaría expresar mi agradecimiento al Departamento...*
- (30) a. *No puede faltar mi agradecimiento al Prof. T. H. y...*
b. *A P., no sé cómo agradecerte el que siempre haya podido contar contigo...*

Hyland e Tse (2004), que rexistran o mesmo fenómeno no seu corpus –aínda que en menor proporción: só no 52% dos casos–, suxiren que, a pesar de que o feito de introducir estes verbos antes da expresión de agradecemento podería constituír un intento de diminuí-la forza ilocutiva do acto en si, todo parece indicar que se trata dun exemplo máis do carácter formulístico deste xénero para engadir un elemento de formalidade á expresión de gratitude (Hyland, Tse 2004:269)²².

6. Cara a unha entrada lexicográfica de agradecemento

A continuación, presentamos un esbozo de entrada lexicográfica para AGRADECIMIENTO seguindo o modelo do *DiCE*. A nosa proposta supón unha revisión da actual entrada que presenta este dicionario en Internet (http://www.DiCE_sp.com). O *DiCE* é unha base de datos en formación que se está a levar a cabo na Universidade da Coruña (Alonso Ramos 2003, 2005). Na elaboración deste dicionario séguese o marco teórico e metodolóxico da LEC (Mel'čuk et alii 1995), onde as colocacións se describen por medio de FLL (Wanner 1996). Unha FL codifica a relación entre dúas UULL na que unha delas, a base da colocación, controla a elección léxica da outra, o colocativo. Así, por exemplo, a FL *Magn* codifica a relación entre os seguintes pares de nome e adxectivo: *agradecimiento infinito*, *gratitud desmedida* e *deuda impagable*. Cada un destes adxectivos –*infinito*, *desmedido* e *impagable*– é seleccionado polo nome

²² Con todo, cómpre advertir que a noción de 'agradecemento' e a de 'obriga' non parecen estar demasiado distanciadas. No *DUE*, rexístrase *obligado* como sinónimo de *agradecido* e o portugués usa a expresión *obrigado/a* como fórmula de agradecemento.

correspondente *agradecimiento*, *gratitud* e *deuda* para expresa-lo sentido ‘intenso’. Ademais de describi-la relación semántica entre dúas UULL, as FFLL tamén poden dar conta da estrutura actancial da colocación. Así, as colocacións *mostrar agradecimiento* e *recibir agradecimiento* codifícanse por medio das FFLL *Oper1* e *Oper2*. *Oper* fai referencia a un verbo baleiro de significado (Alonso Ramos 2004:84-96) o colocativo que toma a UL base da colocación como o seu obxecto directo. Os subíndices indican cal é o suxeito gramatical da colocación: o subíndice 1 refírese ó primeiro actante do nome (**X** en *el agradecimiento de X a Y*); e o subíndice 2, ó segundo actante (**Y** en *el agradecimiento de X a Y*). Usaron as FFLL os catro volumes do *DEC* (Mel’čuk et alii 1984-1999) e mailo *LAF* (Mel’čuk, Polguère 2007), entre outros. Véxanse tamén aplicacións terminolóxicas en Mortchev-Bouveret (2006) e Orliac (2006). Como veremos a continuación, o *DiCE* tamén contén FFLL. Non obstante, conscientes da dificultade que esta ferramenta lexicográfica supón para o manexo do dicionario, o *DiCE* inclúe unha glosa ou explicación coa finalidade de axudar ó usuario a selecciona-lo colocativo axeitado.

Neste apartado describiremos como se organiza a entrada lexicográfica de AGRADECIMIENTO no *DiCE* tomando como punto de referencia a demostración que se ofrece en Internet. No *DiCE* accédese á información principalmente a través da base da colocación, que é o lema. Por esta razón, dicimos que o *DiCE* é un dicionario orientado á codificación. Se o usuario quere saber que verbos se combinan con *agradecimiento1*²³ para expresa-lo sentido completo ‘agradecer1’, atopará os seguintes colocativos: *sentir*, *tener*, *rendir tributo de* ou *deber*. O usuario pode escoller un dos verbos anteriores, por exemplo, *deber*, e comprobar qué outras bases, ademais de *agradecimiento1*, se combinan con este verbo. A busca daranos como resultado os nomes *admiración1*, *adoración1*, *agradecimiento2a*, *consideraciónIII.1*, *gratitud*, *respetoI.1a*, entre outros²⁴.

A unidade lexicográfica será a UL. Como se trata dun nome polisémico, abriremos tantas entradas como acepcións conteña o nome. En concreto, en AGRADECIMIENTO distinguimos tres acepcións²⁵:

agradecimiento1,

- que hace referencia a un sentimiento, próximo a *gratitud*;
- ej.: *Le tiene ese agradecimiento de perro porque gracias a ella come*²⁶;

²³ Abaixo explícanse as diferentes acepcións (*agradecimiento1*, *2a* y *2b*) do vocábulo polisémico AGRADECIMIENTO.

²⁴ Este é o tipo de orientación descodificadora que se lle ofrece ó usuario no *REDES* (Bosque 2004).

²⁵ Só atopamos no corpus un caso evidente de *agradecimiento1* –sentimento– *quiero rendir tributo sincero de admiración y agradecimiento*; as ocorrencias de *agradecimiento2b* –‘texto oral o escrito que contiene los agradecimientos2a’– aparecen maiormente no título que encabeza a sección e, nalgunhas ocasións, dentro do texto mesmo onde pode aparecer en coocorrencia con substantivos como *cierre* [de DET ~] etc. No sucesivo, non marcaremo-lo número da acepción porque nos estaremos referindo a *agradecimientos2a*. Só se existir algunha posibilidade de confusión entre as acepcións, volveremos emprega-la numeración aludida.

²⁶ *CdE* [Data de consulta: 16/06/2008], Vargas Llosa, Mario. *La tía Julia y el escribidor*.

agradecimiento2a,

- es un acto de habla (acto de *agradecimiento1*), sinónimo de *comunicación*;
- ej.: *Y por ello os doy mi profundo agradecimiento*²⁷;

agradecimiento2b, [más frecuente en plural]²⁸

- se refiere al texto oral o escrito que contiene los *agradecimientos2a*, cuasi-sinónimo de *dedicatoria*;
- ej.: *El volumen primero, que comienza con distintas dedicatorias y agradecimientos [...] nos ofrece siete capítulos divididos en secciones*²⁹

Desde un punto de vista metodolóxico o *DiCE* está sendo elaborado por campos semánticos e, polo momento, a nomenclatura límitase ó campo semántico das emocións; non obstante, cando o nome de emoción forma parte dun vocábulo polisémico, elaboramos unha entrada para cada unha das acepcións que o compoñen. No que segue centrarémonos maiormente na entrada de *agradecimiento2a*, aínda que presentaremos algúns exemplos de *agradecimiento 1* e *2b*.

Para cada unha destas UULL ofrecerémo-la seguinte información:

- 1) A etiqueta semántica, que representa o significado xenérico da UL. Así por exemplo, a etiqueta semántica de *agradecimiento1* é SENTIMIENTO; e de *agradecimiento2a* é COMUNICACIÓN.
- 2) A forma proposicional, na que figuran os participantes da situación descrita polo nome. Por exemplo, para *agradecimiento1* sería “*agradecimiento del individuo X al individuo o institución Y por la acción Z*”, é dicir, o que sente agradecemento, cara a quen sente ese sentimento e o motivo polo que o se sente (*Juan Carlos Wasmosy expresó el agradecimiento de su pueblo y gobierno al presidente Gonzalo Sánchez de Lozada por el apoyo brindado en...*³⁰).
- 3) Un ou máis exemplos con indicación da fonte.
- 4) Os (cuasi-) sinónimos e os (cuasi-) antónimos da UL, que axudan o usuario a selecciona-lo sentido. *agradecimiento1* tería como sinónimos *gratitud* e *reconocimiento* e como antónimos *desagradecimiento*, *ingratitud* ou *olvido*.

Dentro de cada UL, pódese escoller entre cinco tipos de consulta:

²⁷ CREA [Data de consulta: 16/11/2007], García Candau, Julián (1996): *Madrid-Barça. Historia de un desamor*. Madrid: El País-Santillana, 221.

²⁸ A pesar de que este sentido aparece dunha maneira clara en varias ocasións, inicialmente dubidamos en abrir unha entrada independente para o mesmo, porque con moita frecuencia *agradecimiento2a* úsase en coocurrencia con substantivos do tipo *relación [de ~]*, *apartado [de ~]*, *lista [de ~]*, para expresa-lo sentido *agradecimiento2b*. Diremos que a nosa intuición orixinal corroborouse ó consultármola terceira edición do *DUE* (2007), na que este sentido xa aparece incluído.

²⁹ CREA [Data de consulta: 16/06/2008], “Hospitales coloniales”. *ABC Cultural*, 20/12/1996, parágrafo 1.

³⁰ *CdE* [Data de consulta: 17/06/2008], Bolivia: ERBOL:04/30/96.

- 1) Atributos dos participantes: Nesta sección, o usuario pode atopar derivados semánticos como *agradecido* ou *deudor*, *acreedor* e *deuda* para nomea-lo experimentador, obxecto e causa do *agradecemento1* ou *2a* respectivamente. Ó mesmo tempo aparecerán colocativos como *lleno de* e *digno de* que, unidos á base *agradecimiento1* achegarán os significados X sentindo agradecemento intenso” e “Z, que merece ser agradecido”, respectivamente.
- 2) UL + Adxectivo: Inclúense aquí os adxectivos que se combinan coa UL, tanto antepostos coma pospostos ou en posición atributiva. Por exemplo, os adxectivos *profundo*, *eterno* e *sincero* combínanse con *agradecimiento1* e *2a* para expresar “intensidade”, “duración permanente” e “calidade adecuada”, respectivamente.
- 3) Verbo + UL: Baixo este título atopámo-los verbos que toman a UL como o seu obxecto directo ou o seu obxecto preposicional. Por exemplo: *expresar agradecimiento1* e *2a* [a alguén] ou *deshacerse en agradecimientos2a* [cara a alguén] “*manifestar agradecemento en extremo*”.
- 4) UL + Verbo: Esta sección contén os verbos que toman a UL como o seu suxeito gramatical: *o meu agradecimiento2a vai para...*, *o agradecimiento1 dura...*
- 5) Nome *de* UL: Aquí agrúpanse os nomes colocativos que preceden á UL introducida pola preposición *de*. Así, por exemplo, *palabras de agradecimiento1* e *2a*, *lista de agradecimientos2a* e *cierre de agradecimientos2b*.

Cada unha das seccións descritas preséntase no *DiCE* en forma de listas de colocativos. Se o usuario busca un verbo que tome a UL *agradecimiento2a* como o seu primeiro obxecto, seleccionará a sección Verbo + UL dentro da entrada de *agradecimiento2a*. Inmediatamente, despregarase unha lista con verbos colocativos agrupados a partir da FL e a correspondente glosa. O obxectivo das glosas é o de axudaren o usuario a identifica-lo colocativo axeitado ofrecendo información semántica verbo do mesmo. Ademais da FL e da glosa, o colocativo irá acompañado do réxime da colocación e dalgúns exemplos para ilustra-lo seu uso. A continuación, ofrecemos unha mostra dalgúns colocativos verbais de *agradecimiento2a*. As FFL sinálanse co tipo de letra Courier New, as glosas aparecen entre comiñas simples e os colocativos verbais en negriña. No remate de cada exemplo incluído na entrada, indícarase a fonte de onde foi extraído entre parénteses.

AGRADECIMIENTO

2a COMUNICACIÓN

‘agradecimiento del individuo X al individuo o institución Y por la acción Z’

Quiero expresar mi agradecimiento al Prof. M. A. G. V. por su desinteresada ayuda en la preparación de este artículo. (CREA)

[VERBO] + AGRADECIMIENTO

Oper₁

‘comunicar agradecimiento’

dar [(Det_{pos}) ~] doy a todos ustedes mi más profundo *agradecimiento*. (CE) **deber** [Det_{ArtInd} ~] Al primero le debo un *agradecimiento* especial por la invitación a “conversar” con él... (WEB) **dejar constancia [de Det ~]** TVE quiere dejar constancia del *agradecimiento* por la labor profesional cumplida por J. M. P... (CREA) **demostrar** [(Det_{pos}) ~] ...nos surge la primera ocasión en la que podemos demostrar nuestro *agradecimiento* a quienes vinieron a acompañarnos... (CREA) **expresar** [(Det_{pos}) ~] Le expreso mi *agradecimiento* a mis amigos y vecinos en Caimito que han brindado sus ideas... (CREA) **hacer constar** [(Det_{pos}) ~] Quisiera hacer constar mi *agradecimiento* a todas las personas que, directa o indirectamente, han contribuido a la realización de este libro (CREA) **hacer expreso** [(Det_{pos}) ~] Queremos hacer expreso nuestro *agradecimiento* a la comunidad del Monasterio Cisterciense de Santa Ana por... (WEB) **hacer público** [(Det_{pos}) ~] Deseo hacer público mi *agradecimiento* a la Dra. D. L. B. (CREA) **manifestar** [(Det_{pos}) ~] Como lectora habitual de su diario quiero manifestarle mi *agradecimiento* por habernos mostrado en esa maravillosa entrevista el perfil de una santa que... (CREA) **mostrar** [(Det_{pos}) ~] Esta vez no puedo sino mostrar mi *agradecimiento* (CREA) **proclamar** [(Det_{pos}) ~] Póstumamente debo proclamar mi *agradecimiento* (CREA) **rendir tributo [de ~]** ...quiero rendirle tributo de *agradecimiento* en homenaje al hombre que me salvó la vida (CE) **testimoniar** [(Det_{pos}) ~] Allí se encontraban actores veteranos como Chus Lampreave, que quería así testimoniar su *agradecimiento* a la AISGE... (REDES) **transmitir** [(Det_{pos}) ~] Queremos transmitir *agradecimiento* y respeto a toda esa gente que hizo posible llevar a cabo el proyecto (WEB) **tributar** [(Det_{pos}) ~] ...directores de compañías, poetas, críticos, periodistas y público tributan *agradecimiento* y honores. (REDES)

Magn(cantidad) + Oper₁

‘comunicar agradecimiento también a’

extender [(Det_{pos}) ~ a Y] Asimismo, quiero extender mi *agradecimiento* a la gente de infecciosas... (WEB) **hacer extensivo** [(Det_{pos}) ~ a Y] Quiero también hacer extensivo mi *agradecimiento* al personal del... (WEB)

Oper₂

‘recibir agradecimiento’

recibir [(Det_{pos}) ~] ...usted coloca a cualquier esperreque en una escala superior y aparte de no recibir *agradecimiento* ninguno [...], le digo, le hará luego la vida imposible... (CREA)

de nuevo Oper₁

‘volver a comunicar agradecimiento’

reiterar [(Det_{pos}) ~] Si la Sala acepta la posición de Su Señoría, reitero mi *agradecimiento* y expreso mi disposición a representar al Senado en dicha Comisión. (CREA)

Real₂

‘reconocer el agradecimiento’

corresponder [a Det ~] Esta mañana he recibido un comentario [...] agradeciéndonos el apoyo que le estamos demostrando desde el blog y [...] he llamado para corresponder al *agradecimiento* (WEB) **devolver** [Det ~] Y tengo que devolver el *agradecimiento* mirando a los ojos de quien me lo da (WEB)

Magn+Oper₁

‘manifestar el agradecimiento en extremo’

deshacerse [en ~] Podría deshacerme en *agradecimientos* pero creo que no hace mucha falta y lo mejor es dar paso a los ganadores, que son... (WEB) **entregarse** [en ~] El protagonista se entrega en *agradecimientos* al club, a la afición y a sus compañeros (DiCE) **morirse** [de ~] ...a lo mejor una noche se te moriría de *agradecimiento* entre los brazos...(CREA)

PredAble₂

‘que debe ser objeto de agradecimiento’

merecer [(Det_{pos}) ~] Por el mero hecho de venir a verme ya merece el *agradecimiento*. (DUE)

VSympt

‘manifestar corporalmente el agradecimiento’

llorar [de ~] Conmovida, lloré de *agradecimiento*, silenciosamente (CREA)

[VERBO + AGRADECIMIENTO]

V

‘comunicar agradecimiento’

agradecer Estás en tu derecho y te agradezco que me lo digas personalmente (CREA)

QV

‘comunicar agradecimiento’

dar las gracias Yo le doy las gracias de todo corazón... (CREA)

AGRADECIMIENTO + [VERBO]

Func₂

‘el agradecimiento se dirige a alguien’

dirigirse [a Y] Mis más sinceros *agradecimientos* y reconocimientos se dirigen a una serie de personas e instituciones que hicieron de este trabajo una empresa posible durante cada una de sus diversas etapas (WEB) **ir [a/para Y]** A las autoras de estas excelentes colecciones destinadas a la investigación va mi profundo *agradecimiento* (CREA) Mientras tanto, mi *agradecimiento* va para ellos y también para el túnel. (CREA) **ir dirigido [a Y]** Mi *agradecimiento* más especial va dirigido a C. O. G. (CREA)

7. Conclusións

Aínda que a primeira vista podería parecer que existe unha gran variedade de formas para expresa-la gratitude, a análise detida da sección de agradecementos en medio cento de teses de doutoramento escritas por falantes nativos de español, demostra que, ben mirado, o significado ‘da-las grazas’ non admite unha cantidade ilimitada de fórmulas expresivas, senón que é posible establecer un inventario máis ou menos pechado de variantes que se empregan repetidamente.

A partir desta hipótese inicial tratamos de amosar unha serie de constantes lingüísticas no noso corpus. Observamos que os agradecementos, ademais de presentaren unha estrutura similar e uns recursos semellantes para se referiren ó autor-axente dos mesmos, conteñen unha serie de UULL que constitúen a proba máis evidente da reiteración á que aludimos. Un inventario das unidades fraseolóxicas que aparecen nas teses e a súa frecuencia –desde refráns e citas ata colocacións e derivados semánticos pasando por locucións– revela que entre as expresións máis usadas están a locución verbal *dar las gracias*, xunto a outras como *llegar a buen puerto*, fórmulas discursivas do tipo *esta tesis fue posible gracias a...* e as UULL *agradecimiento*, *agradecer* e *gracias* acompañadas de colocativos como *profundo agradecimiento*, *agradecer en especial*, *muchas/muchísimas gracias*. Cómpre observar tamén que o uso de verbos modais introducindo as expresións de gratitude chega a constituí-lo 86% do corpus analizado. Realizamos un estudo pormenorizado da combinatoria léxica que presenta o nome *agradecimiento* nas teses e comparámolo coa información que contería o *DiCE*, un dicionario orientado á codificación, aínda en formación, que pretende consignar tódalas posibilidades combinatorias dunha UL. O resultado desta comparación amosa que, a pesar de que os agradecementos son escritos altamente estereotipados (como se comprobou nas teses observando a aparición dunha serie de constantes, maiormente léxicas), un dicionario como o *DiCE* ofreceríalle ó usuario unha selección máis ampla e variada.

En última instancia, esta descrición proporciona un modelo para a redacción dos escritos de agradecemento que, ademais de lle resultar útil ó doutorando, podería

empregarse na aula de español para estranxeiros, combinado con exercicios para producir variantes expresivas dun mesmo contido. Coidamos que, nun sentido máis amplo, a aplicación ó ensino de estudantes de español resulta moi axeitada se consideramos que os agradecementos son, cos saúdos e as desculpas, os actos de fala cortesés máis empregados nas linguas.

Agradecementos

E, como nun artigo con este tema non podería faltar unha sección de agradecementos, aproveito para expresar aquí a miña gratitude á profesora Margarita Alonso Ramos pola lectura deste manuscrito. Tamén dou as grazas ós avaliadores anónimos que revisaron o texto. Tódolos comentarios e suxestións recibidos tiveronse en conta na versión final deste artigo e axudaron a mellora-lo resultado. Este traballo está subvencionado polo Ministerio de Educación e Ciencia (España) a través do proxecto de investigación FFI2008-06479-C02-01/FILO.

8. Abreviaturas empregadas

- CDE* = DAVIES, Mark: *Corpus del español*. Banco de datos [en liña], (<http://www.corpusdelespanol.org>.) [Data de consulta: 16/06/2008]
- CREA* = RAE, *Corpus de referencia del español actual*. Banco de datos [en liña], (<http://www.rae.es>) [Data de consulta: 16/06/2008]
- DEA* = SECO, Manuel; ANDRÉS, Olimpia; RAMOS, Gabino (1999): *Diccionario del español actual*. Madrid: Aguilar.
- DEC* = MEL'ČUK, Igor et alii (1984-1999): *Dictionnaire explicatif et combinatoire du français contemporain. Recherches lexicosémantiques*, vols. I-IV. Montreal: Les Presses de L'Université de Montréal.
- DELE* = ALVAR EZQUERRA, Manuel (dir.) (2006): *Diccionario para la enseñanza de la lengua española. Español para extranjeros*. Universidad de Alcalá / Barcelona: Vox_Bibliograf.
- DFDEA* = SECO, Manuel; ANDRÉS, Olimpia; RAMOS, Gabino (2004): *Diccionario fraseológico documentado del español actual*. Madrid: Aguilar.
- DiCoInfo* = L'HOMME, Marie-Claude (2008): *Dictionnaire fondamental de l'information et de l'Internet*. (<http://olst.ling.umontreal.ca/ressources/base-dicoinfo/lang-pref/en/>) [Data de consulta: 19/06/2008]
- DRAE* = RAE (2001²²): *Diccionario de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.
- DSLE* = GUTIÉRREZ CUADRADO, Juan (dir.) (2006): *Diccionario Salamanca de la lengua española*. Madrid: Santillana.
- DUE* = MOLINER, María (1966-67/1998/2007³): *Diccionario de uso del español*. Madrid: Gredos.
- LAF* = MEL'ČUK, Igor; POLGUÈRE, Alain (2007): *Lexique actif du français. L'apprentissage du vocabulaire fondé sur 20000 dérivations sémantiques et collocations du français*. Louvain-la-Neuve: De Boeck.
- REDES* = BOSQUE, Ignacio (dir.) (2004): *REDES. Diccionario combinatorio del español contemporáneo*. Madrid: SM.

9. Referencias bibliográficas

- ALBELDA, Marta; CONTRERAS, Josefa; HERNÁNDEZ FLORES, Nieves (eds.) (2008): *Cortesía y conversación: de lo escrito a lo oral*. Valencia / Estocolmo: Universidad de Valencia / programa EDICE ([http://www.eDiCE.org/programa/wp-content/files/3coloquioEDICE .pdf](http://www.eDiCE.org/programa/wp-content/files/3coloquioEDICE.pdf)) [Data de consulta: 24/06/2008].
- ALMEIDA MONTEIRO, Flávia de; LOPES, Célia Regina dos Santos; REBOLLO COUTO, Leticia (2008): “Agradecimientos y disculpas en el cine iberoamericano”, en BRIZ, Antonio et alii (eds.): “Cortesía y conversación: de lo escrito a lo oral”. *III Coloquio Internacionla. Programa EDICE* . València: Departamento de Filología Española, Universitat de València, 604-622.
- ALONSO RAMOS, Margarita (1994-1995): “Hacia una definición del concepto de colocación: de J. R. Firth a I. A. Mel’čuk”, en *Revista de Lexicografía* 1, 9-28.
- (2003): “Hacia un Diccionario de colocaciones del español y su codificación”, en MARTÍ, M. Antònia; Fernández, Ana; Vázquez, Glòria (eds.): *Lexicografía computacional y semántica*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 11-34.
- (2004): *Las construcciones con verbo de apoyo*. Madrid, Visor Libros.
- (2005): “Semantic Description of Collocations in a Lexical Database”, en KIEFER, Ferenc et alii (eds.): *Papers in Computational Lexicography COMPLEX 2005*. Budapest: Linguistics Institute and Hungarian Academy of Sciences, 17-27.
- (2006): “Glosas para las colocaciones en el Diccionario de Colocaciones del Español”, en *Diccionario y Fraseología*. Coruña: Universidade da Coruña, 59-88.
- BAZERMAN, Charles (1988): *Shaping Written Knowledge*. Madison: University of Wisconsin Press.
- BRIZ, Antonio (1996): *El español coloquial: situación y uso*. Madrid: Arco / Libros.
- CASARES, Julio (1969): *Introducción a la lexicología moderna*, en Anejo LII de la *Revista de Filología Española*. Madrid: CSIC.
- CLAS, André; POLGUÈRE, Alain (1995): *Introduction a la lexicologie explicative et combinatoire*. Louvain-la-Neuve: Duculot.
- CORPAS PASTOR, Gloria (1996): *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos.
- COULMAS, Florian (1979): “On the Sociolinguistic Relevance of Routine Formulae”, en *Journal of Pragmatics* 3, 239-266.
- GALLARDO-PAÚLS, Beatriz (1993): *Lingüística perceptiva y conversación: Secuencias*. Valencia: Universitat de València (<http://www.uv.es/pauls/Secuencias.PDF>) [Data de consulta 19/06/2008]
- GARCÍA-PAGE, Mario (2008): *Introducción a la fraseología española. Estudio de las locuciones*. Barcelona: Anthropros.
- GIANNONI, Davide S. (2002): “Worlds of Gratitude: A Contrastive Study of Acknowledgement Texts in English and Italian Research Articles”, en *Applied Linguistics* 23, 1, 1-31.

- GONZÁLEZ RUIZ, Ramón (2006): “Enunciados performativos y verbos performativos: Acerca de la performatividad como propiedad gradual (con especial referencia al español)”, en *Hesperia. Anuario de Filología Hispánica* 9, 107-126.
- HAUSMANN, Franz-J. (1979): “Un dictionnaire des collocations est-il possible?”, en *Travaux de littérature et de linguistique de l'Université de Strasbourg* 17, 2, 187-195.
- HAVERKATE, Henk (1994): *La cortesía verbal. Estudio pragmlingüístico*. Madrid: Gredos.
- HYLAND, Ken (2003): “Dissertation Acknowledgements. The Anatomy of a Cinderella Genre”, en *Written Communication* 20, 3, 242-268.
- (2004): “Graduates’ Gratitude: The Generic Structure of Dissertation Acknowledgements”, en *English for Specific Purposes* 23, 3, 303-324.
- KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine (2001): *Les actes de langage dans le discours. Théorie et fonctionnement*. Paris: Nathan.
- MACHADO, Antonio (1984°): *Campos de Castilla*. Madrid: Cátedra.
- MEL’ČUK, Igor (1995): “Phrasemes in Language and Phraseology in Linguistics”, en EVERAERT, Martin; LINDEN, Erik-Jan van der; SCHENK, André; SCHREUDER, Rob (eds.): *Idioms. Structural and Psychological Perspectives*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 167-232.
- MONTOLÍO, Estrella; SANTIAGO, Marisa (2000): “Objetividad e implicación en el texto académico”, en MONTOLÍO, Estrella (coord.): *Manual práctico de escritura académica*, vol. III. Barcelona: Ariel, 153-182.
- MORTCHEV-BOUVERET, Myriam (2006): “Lexical Functions for the Typing of Syntagmatic and Paradigmatic Relations: A Lexical Approach”, en *Terminology* 12, 2, 235-259.
- NAHRA AL-ALI, Mohammed (2006): “Conveying Academic and Social Identity in Graduate Dissertation Acknowledgments”, en NEUMAN, Claus-Peter; PLO ALASTRUÉ, Ramón; PÉREZ-LLANTADA AURÍA, Carmen (coords.): *Actas del V Congreso Internacional AELFE*. Zaragoza: Pressas universitarias de Zaragoza, 34-42.
- ORLIAC, Brigitte (2006): “Colecx: A Tool Based on Lexical Functions for the Extraction Specialized Collocations”, en *Terminology* 12, 2, 261-280.
- PABLOS ORTEGA, Carlos de (2008): “Análisis sociopragmático del acto de habla expresivo de agradecemento en español”, en BRIZ, Antonio et alii (eds.): “Cortesía y conversación: de lo escrito a lo oral”. *III Coloquio Internacional. Programa EDICE*. València: Departamento de Filología Española, Universitat de València, 685- 691.
- PIERA, Carlos; VALERA, Soledad (1999): “Relaciones entre morfología y sintaxis”, en BOSQUE, Ignacio y DEMONTE, Violeta (dirs.): *Gramática descriptiva de la lengua española. Entre la oración y el discurso: Morfología*, vol. 3. Madrid: Espasa Calpe, 4367-4422.
- POLGUÈRE, Alain (2007): “Lexicologie et apprentissage du vocabulaire”, en LAF = MEL’ČUK, Igor; POLGUÈRE, 11-79.

- POLGUÈRE, Alain; MEL'ČUK, Igor (2006): “Dérivations sémantiques et collocations dans le DiCo/LAF”, en *Langue française* 150, 66-83.
- TSE, Polly (2004): “‘I Would Like to Thank my Supervisor’. Acknowledgments in Graduate Dissertations”, en *International Journal of Applied Linguistics* 14, 2, 259-275.
- WANNER, Leo (ed.) (1996): *Lexical Functions in Lexicography and Natural Language Processing*. Amsterdam: John Benjamins.
- WOTJAK, Gerd (2008): “Acerca del potencial combinatorio de las UL: procedimientos escenogénicos y preferencias sintagmático-colocacionales”, en MELLADO BLANCO, Carmen (ed.): *Colocaciones y fraseología en los diccionarios*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 193-210.
- ŽOLKOVSKIJ, Alexander (1970): “Towards a Functioning ‘Meaning-Text’ Model of Language”, en *Linguistics* 57, 10-47.
- ZULUAGA, Alberto (1980): *Introducción al estudio de las expresiones fijas*. Frankfurt: Peter Lang.

